

Openbaring van Johannes

Openbaring van Johannes

Vertrouwen en verlangen: hoop voor de wereld

Drs. Peter Visser

© 2015 P. Visser / Uitgeverij U2pi

Titel: Openbaring van Johannes

Auteur: Drs. P. Visser

Omslag illustratie: Jacqueline Gebraad-Dekker te Nieuwe-Tonge

Uitgeverij U2pi bv, Den Haag (www.jouwboek.nl)

ISBN 978 90 8759 501 2

NUR 702

De Bijbelteksten in deze uitgave zijn ontleend aan *De Nieuwe Bijbelvertaling*, © Nederlands Bijbelgenootschap 2004/2007

De liederen in deze uitgave zijn ontleend aan het Liedboek voor de Kerken en het Liedboek: Zingen en bidden in huis en kerk © 2013 BV Liedboek te Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

“U bent mijn enige hoop, HEER, mijn God, van jongs af vertrouw ik op U”
(Psalm 71:5)

dit boek draag ik op aan:
mijn vader (†)

(Pieter)

mijn twee zoons

(Pieter, Martien)

mijn drie kleinzoons

(Jesse, Philippe, Jens)

“dat de woorden van de HOOP
worden doorgegeven
in de lijn van de geslachten
totdat Hij komt”

Inhoudsopgave

Verantwoording	9
1. Achtergronden	15
1.1 Schrijver, datering en plaatsbepaling (Patmos en zeven gemeenten)	15
1.2 Politieke, religieuze en economische situatie in de eerste eeuw	27
1.3 Symboliek in getallen, kleuren en visioenen	32
1.4 Karakter van het Bijbelboek	39
1.5 Context van de "Openbaring van Johannes"	47
2. Het verhaal van Gods heilsgeschiedenis	49
3. Afzender en geadresseerde	67
4. Brieven aan de zeven gemeenten in Klein-Azië	79
5. Troonvisioen	95
6. Zeven zegels	115
7. Intermezzo 1: De 144.000 voor de troon	134
8. Zeven bazuinen	145
9. Intermezzo 2: De geopende boekrol	167
10. Intermezzo 3: De twee getuigen	174
11. Zeven visioenen over hemelse en aardse strijd	189
12. Zeven visioenen over het Lam, het oordeel en de oogst	227
13. Zeven offerschalen	243
14. Zeven visioenen over de val van Babylon	266
15. Zeven visioenen over de grote finale	307
16. Het vijftigste visioen (de heilige stad Jeruzalem)	349
17. Afsluiting, waarschuwing en groet	364
18. Hoop voor de wereld	372
Bijlagen:	377
De vier visioenen van Daniël	378
Het getal van het beest is het getal van een mens (666)	383
Zeven koppen en tien horens: symbool voor zeven rijken en tien koningen?	386
Hemelbeelden in de Bijbel	390
Schematisch overzicht van sfeerovergangen (dood en opstanding) in leven en geloof	394
Uitleg van de afbeelding op de boekomslag	402
Register van opgenomen Bijbelteksten en liederen	404
Bronvermelding	406

“U bent mijn enige hoop, HEER, mijn God, van jongs af vertrouw ik op U”
(Psalm 71:5)

dit boek draag ik op aan:
mijn vader (†)

(Pieter)

mijn twee zoons

(Pieter, Martien)

mijn drie kleinzoons

(Jesse, Philippe, Jens)

“dat de woorden van de HOOP
worden doorgegeven
in de lijn van de geslachten
totdat Hij komt”

Inhoudsopgave

Verantwoording	9
1. Achtergronden	15
1.1 Schrijver, datering en plaatsbepaling (Patmos en zeven gemeenten)	15
1.2 Politieke, religieuze en economische situatie in de eerste eeuw	27
1.3 Symboliek in getallen, kleuren en visioenen	32
1.4 Karakter van het Bijbelboek	39
1.5 Context van de “Openbaring van Johannes”	47
2. Het verhaal van Gods heilsgeschiedenis	49
3. Afzender en geadresseerde	67
4. Brieven aan de zeven gemeenten in Klein-Azië	79
5. Troonvisioen	95
6. Zeven zegels	115
7. Intermezzo 1: De 144.000 voor de troon	134
8. Zeven bazuinen	145
9. Intermezzo 2: De geopende boekrol	167
10. Intermezzo 3: De twee getuigen	174
11. Zeven visioenen over hemelse en aardse strijd	189
12. Zeven visioenen over het Lam, het oordeel en de oogst	227
13. Zeven offerschalen	243
14. Zeven visioenen over de val van Babylon	266
15. Zeven visioenen over de grote finale	307
16. Het vijftigste visioen (de heilige stad Jeruzalem)	349
17. Afsluiting, waarschuwing en groet	364
18. Hoop voor de wereld	372
Bijlagen:	377
De vier visioenen van Daniël	378
Het getal van het beest is het getal van een mens (666)	383
Zeven koppen en tien horens: symbool voor zeven rijken en tien koningen?	386
Hemelbeelden in de Bijbel	390
Schematisch overzicht van sfeerovergangen (dood en opstanding) in leven en geloof	394
Uitleg van de afbeelding op de boekomslag	402
Register van opgenomen Bijbelteksten en liederen	404
Bronvermelding	406

Verantwoording

Het laatste Bijbelboek – de “Openbaring van Johannes” – heeft mij van jongs af aan geboeid. De vreemde taal van visioenen, de vele beelden (de ruiters op het paard, de draak, het beest uit de zee en het beest uit de aarde), het gebruik van getallen en de daaraan verbonden symboliek, het duizendjarige rijk, de schets van de nieuwe aarde en de nieuwe hemel. Wonderlijk, soms beangstigend, maar altijd toch weer hoopgevend. De liefde van God staat centraal alsmede de overwinning van Jezus aan het kruis. De werkelijke macht in de wereld ligt bij God en bij Christus. Spoedig zal Jezus (het Lam van God) terugkeren en zal de macht van de duivel, van het kwaad definitief worden gebroken. Dan komt het rijk van vrede en gerechtigheid, de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. In dit verlangen, in dit vertrouwen en met dit vreugdevol perspectief in het achterhoofd moeten de bedreigingen en verschrikkingen die worden aangekondigd ons niet angstig maken maar juist hoopvol stemmen en ons met vertrouwen en verlangen doen uitzien naar dat rijk van vrede en gerechtigheid.

In de “Openbaring van Johannes” wordt geschetst dat de mensen die leven in de zogenaamde ‘tussentijd’ (de tijd tussen Hemelvaart en de Wederkomst van Christus) te maken zullen krijgen met de strijd tussen Goddelijke en anti-goddelijke krachten. Deze strijd vindt tegelijkertijd plaats op de aarde en in de hemel. Op de aarde tussen de volken en in de mensen zelf en in de hemel gaat het om de kosmische strijd tussen God en Satan. Deze laatste – hemelse – strijd heeft invloed op de aardse strijd (maar ook omgekeerd is dat het geval).

Het kwaad komt niet van God, maar van de mens. Het kwaad komt voort uit de ontrouw jegens God. Het kwaad zit in onszelf en in onze machtsstructuren. Maar God blijft trouw aan de mens. Zijn liefde is eindeloos.

Dat is een boodschap van vertrouwen, van hoop voor mensen die het moeilijk hebben, voor mensen voor wie het leven zwaar is en eigenlijk voor alle mensen die de weg met God gaan.

De “Openbaring van Johannes” is een boek van troost, van bemoediging, van verlangen en bevat een oproep stand te houden. Een boek van hoop voor de mensen op de wereld. Voor de mensen van toen en voor de mensen van nu.

Tenslotte is het Bijbelboek een protest tegen het kwaad en tegen de dood. Als Gods kinderen zijn we voorbestemd om met Hem te leven in het ‘hier en nu’ en om ‘eeuwig’ te leven bij Hem.

De “Openbaring van Johannes” is voor mij een geloofsboek. Dit Bijbelboek vertelt iets over God en Zijn liefde voor de mensen.

De “Openbaring van Johannes” heeft diverse wetenschappelijke studies opgeleverd met uiteenlopende opvattingen en benaderingen. Wat is een visioen en wat is de verhouding met de visioenen opgenomen in het Oude Testament? Wie was de schrijver en hoe zag de wereld er in die tijd – met name voor Christenen – uit? Wat betekenen al die beelden en getallen? Is er sprake van een geschiedenisboek met een beeld van de toekomst? Hoe moeten we de beschrijving van de eindtijd interpreteren? Wat wordt bedoeld met het duizendjarige rijk? Over vrijwel ieder woord van dit Bijbelboek is wel een commentaar geschreven!

Al deze studies, verhalen en commentaren, hebben geleid tot verschillende interpretaties en uitleggingen en dat is niet altijd ten goede gekomen aan de populariteit van dit Bijbelboek

Als er in de loop van de eeuwen al honderden boeken zijn geschreven over de “Openbaring van Johannes” waarom daar nog een boek aan toe voegen? Wat maakt dit boek anders?

In mijn boek probeer ik op een – naar ik hoop – begrijpelijke wijze dit bijzondere Bijbelboek nader te duiden, uit te leggen vanuit de vraag naar de ‘zingeving’. Wat is vanuit het Christelijk geloof de zingeving van dit Bijbelboek? Voor mij is het antwoord op deze vraag: het verlangen naar vrede en gerechtigheid en het vertrouwen in de goede afloop. Aspecten die bepalend zijn voor de hoop voor de wereld als het centrale thema van dit Bijbelboek. Het gaat om vertrouwen en verlangen.

Mijn boek is geen boek over de geschiedenis van de wereld of een wetenschappelijk boek met een vergelijkend overzicht van alle mogelijke interpretaties die bestaan. Mijn boek bevat geen ‘preken’ over de “Openbaring van Johannes”. Het bevat ook geen gespreksvragen voor behandeling op gespreksgroepen (ook al kan het boek daar wel voor worden gebruikt). Het is geen dagboek. Het is geen roman. Het is geen reisverslag. Het is geen boek over het einde van de tijd en de tekenen die daarop zouden kunnen wijzen; wij kennen dat tijdstip immers niet.

Wat is het dan wel? Mijn boek is een geloofsboek dat gaat over vertrouwen en verlangen, pijlers dan wel fundamenten van de hoop, van de Christelijke hoop. En hopen heeft te maken met geloof en liefde. Met het hoofd en met het hart. Met het verstand en met het gevoel. Horen en zien. Hopen in een wereld vol strijd. Hopen in een (mijn) leven vol strijd. Verbonden met God en in de zekerheid van de overwinning door Jezus Christus.

God zoekt mensen met wie Hij een relatie is aangegaan. De openbaringen in dit Bijbelboek geven in bijzondere beelden een beschrijving van deze zoektocht. Het gaat bij God om herstel van verhoudingen zoals bedoeld in de schepping.

De “Openbaring van Johannes” bevat vijftig visioenen (het aantal is een beetje afhankelijk van de manier van tellen). Visioenen waarin God de hemel openstelt voor mensen. Wij mogen met Johannes als schrijver bij God op bezoek. De vraag die wij onszelf kunnen stellen: laten wij God toe in ons leven? Dat is ook een vraag van spiritualiteit. Visioenen vormen als het ware een gebouw waarbinnen we – overgeleverd aan onze angsten, zorgen, twijfels, boosheid, verdriet en welke andere emotie dan ook – God kunnen vinden en ontdekken. Via het gebed en de lofzang krijgen we toegang tot God; een belangrijke boodschap in de “Openbaring van Johannes”.

Niet alleen schrijvers, maar ook dichters, componisten, beeldhouwers, schilders, architecten en kunstenaars hebben zich door de “Openbaring van Johannes” laten inspireren om in woorden, muziek en beelden de boodschap van dit Bijbelboek tot uitdrukking te brengen, opdat de mens tot in het diepste van zijn ziel door deze boodschap, dit kunstwerk wordt geraakt.

Daarom heb ik – naast verschillende liederen – een aantal afbeeldingen opgenomen. Afbeeldingen (foto’s) – die voor een deel met toestemming van de eigenaar zijn opgenomen – zeggen soms meer dan een woord. Deze afbeeldingen zijn voor een deel van mezelf, voor een deel van aan mij bekende personen en voor een deel ‘gevonden’ op internet. Van enkele van die afbeeldingen werd vermeld dat het ging om afbeeldingen die auteursrecht vrij waren. Van enkele andere afbeeldingen heb ik ondanks herhaalde pogingen de bron niet kunnen vinden. Mocht ik iemand of een organisatie daarmee hebben benadeeld, dan bied ik op voorhand mijn excuses aan en verzoek de betreffende persoon of instantie contact op te nemen. De verantwoording inzake de opgenomen afbeeldingen vindt u onder de bronvermelding` aan het einde van dit boek.

Ten einde een beter zicht te krijgen op de context waarbinnen dit Bijbelboek is ontstaan, heb ik – naast het bestuderen van talloze boeken – de zeven gemeenten in Turkije bezocht (althans van wat er nog van over is), op het eiland Patmos gelogeed en geruime tijd kunnen doorbrengen in

de zogenaamde “Johannes grot” op Patmos (de grot die als verblijfplaats zou hebben gediend voor Johannes).

In dit boek ga ik in op vragen zoals die hiervoor zijn geformuleerd. Ik heb geen formele theologische opleiding gevolgd. Ik kan geen Grieks lezen en heb slechts een beperkte kennis van de Hebreeuwse taal en ben dus mede afhankelijk van studies van de bronteksten door anderen (voor een overzicht zie de bronvermelding aan het einde van mijn boek) in een voor mij toegankelijke taal.

De Bijbelteksten die in deze uitgave volledig zijn geciteerd of waarnaar wordt verwezen, zijn te vinden in De Nieuwe Bijbelvertaling en dat geldt ook voor de schrijfwijze van bijv. namen van mensen en steden. Een enkele keer heb ik gebruik gemaakt van de Herziene Statenvertaling van 2010.

De teksten van de liederen die in dit boek zijn opgenomen, zijn ontleend aan het Liedboek voor de Kerken en het Liedboek: Zingen en bidden in huis en kerk.

Voor het schrijven van de naam van God als ‘heer’, heb ik gekozen voor een schrijfwijze met hoofdletters: HEER (behalve in de opgenomen Bijbelverzen; daar volg ik de schrijfwijze van de betreffende vertaling).

Van voetnoten heb ik geen gebruik gemaakt. Ik heb geprobeerd het boek zo toegankelijk mogelijk te maken. Het is ook niet mijn bedoeling geweest de verschillende deskundigen tegenover elkaar te zetten. Wat mij betreft gaat het meer om het ‘naast elkaar’ zetten van opvattingen. Daarom heb ik ook geen verwijzingen opgenomen naar namen van deskundigen, schrijvers en/of theologen. Wetenschappelijk is wellicht van belang de vraag welke interpretatie het meest aannemelijk is, maar vanuit het geloof is alleen de boodschap relevant. Wat hebben de woorden, de beelden, de kleuren en de getallen mij te zeggen? Welke betekenis kan ik daaraan toekennen in en voor mijn leven op de plaats waar en de tijd waarin ik leef.

De “Openbaring van Johannes” is opgenomen in de Bijbel en vormt daarmee een onlosmakelijk geheel. De wijze waarop de Bijbel wordt geïnterpreteerd heeft dus ook gevolgen voor de wijze waarop dit laatste Bijbelboek wordt tegemoet getreden.

Voor mij is de Bijbel door God geïnspireerd. Het Woord van God. Natuurlijk is er sprake van een menselijke factor in de totstandkoming van dat Woord en moet het eigene van de schrijvers van Bijbelboeken en van de tijd waarin de boeken werden geschreven, worden herkend en erkend. Het gaat in de Bijbel niet alleen maar om de letterlijke betekenis van de geschreven woorden. Er zit altijd een boodschap in en achter. Voor mensen van alle tijden. Wij moeten naar die diepere lagen in Bijbelwoorden zoeken. Altijd weer opnieuw. Wat heeft God ons in deze tijd met dit Bijbelwoord te zeggen? Op een wetenschappelijke manier: gebruik maken van onze intellectuele vaardigheden. Maar wij moeten ons ook laten inspireren door bijvoorbeeld de gebruikte symboliek zoals in de “Openbaring van Johannes”. Wie oren heeft, moet horen wat de Geest tegen de gemeenten zegt. En de Geest spreekt nog steeds. Iedere dag. Via het verstand en via het gevoel.

Binnen een deel van het protestantisme in Nederland speelt de theologische betekenis van een woord, een zin uit de Bijbel nog steeds een overheersende rol en gaat vaak vooraf aan de beelden, de gevoelens die daarbij horen. De “Openbaring van Johannes” kan alleen goed worden begrepen als de ratio (het verstand) en de emotie (de beleving, de ervaring, het verlangen) beiden een rol kunnen spelen. Johannes wordt steeds uitgenodigd te ‘horen’ en te ‘zien’. Woord en beeld.

Na bestudering van het in de bijlage genoemde bronmateriaal ben ik tot de conclusie gekomen dat niet alle visioenen, alle beelden, alle getallen volledig kunnen worden uitgelegd en verklaard. Er blijft derhalve voldoende ruimte voor de eigen verbazing, verbeelding, creativiteit en spiritualiteit. De “Openbaring van Johannes” komt naar mijn mening pas volledig tot haar recht als er ruimte is en blijft voor het mysterie, voor de verstilling, voor de verwondering.

De “Openbaring van Johannes” kan ook gevoelens van beklemming oproepen. Het beeld van een straffende God waarbij aan oorlogen, ellende, kwaad, rampen, enz. geen einde lijkt te komen en de ondergang en de vernietiging van de wereld als waarschuwing centraal staan. Maar dat is niet mijn Godsbeeld. In de “Openbaring van Johannes” staan voor mij twee zaken centraal: enerzijds de Troon van God en het Lam (de liefde van God alsmede de overwinning door kruis en opstanding) en anderzijds de schepping (en dat omvat meer dan alleen maar de gelovigen; het gaat om de gehele wereld) die zal worden vernieuwd (‘de nieuwe hemel en de nieuwe aarde met het nieuwe Jeruzalem’). Twee zekerheden voor hen die geloven en verlangen; de pijlers van onze Christelijke hoop.

Wat is ten diepste de boodschap in en van de Bijbel en dus ook van de “Openbaring van Johannes”? Dat God voor ons gekozen heeft en dat God mensen lief heeft. En omdat God liefde is, is God barmhartig en rechtvaardig. De liefde gaat voorop. Dat is een boodschap van hoop, gebaseerd enerzijds op het verlangen naar het rijk van vrede en gerechtigheid en anderzijds op het vertrouwen in de eindoverwinning. In de tussentijd geeft God ons volop de ruimte en de mogelijkheden om de goede keuze in en voor ons leven te maken.

In feite gaat het in dit Bijbelboek om het verhaal van de bevrijding uit het ‘slavenhuis’ (symbool voor de macht die ons gevangen houdt en er wordt Egypte mee bedoeld; lees Micha 6:4 in de Herziene Statenvertaling) van onze angsten, onze boosheid, ons verdriet, onze pijn, onze weerstand, het kwaad in onszelf. Het gaat om de bevrijding van de lijdende mens. Het is het verhaal van de exodus, vergelijkbaar met en te koppelen aan het verhaal van de exodus uit het land Egypte. Centraal staat het Paasverhaal, het Paasevangelie; het verhaal van de opstanding van Jezus en daarmee van de overwinning van Jezus op de dood. Christus haalt ons uit de duisternis, zodat wij weer met God kunnen leven. Pasen: het feest van de vreugde en de hoop. Wij hoeven niet langer bang te zijn voor de dood.

De “Openbaring van Johannes” is evangelie en bevat een blijde, een vreugdevolle, een hoopvolle boodschap. Die boodschap is voor mij het centrale thema in de “Openbaring van Johannes”: hoop voor de wereld. Met de liefdevolle oproep aan de mensen om dat evangelie aan te nemen en daaruit te leven en trouw te blijven aan God.

Ik dank Jacqueline Gebraad-Dekker uit Nieuwe-Tonghe voor het tekenen van de afbeelding (in de vorm van een mandala) op de omslag van dit boek. Een mandala is een geometrisch patroon vol symboliek; in dit geval gebaseerd op het zogenaamde ‘troonvisioen’ van Openbaring 4:2-8. Aan het einde van mijn boek heb ik een nadere uitleg over deze afbeelding als bijlage opgenomen.

Ik dank Aad Nieuwburg uit Ridderkerk voor het lezen en becommentariëren van concept teksten. Een kritische meelezer houdt je scherp, voorkomt een ‘tunnelvisie’ en nodigt je uit grenzen te verleggen.

Ik dank mijn vrouw Annemieke Visser-van Vliet voor de ruimte die zij me gaf – en nog steeds geeft – om mezelf terug te trekken in mijn denk- en schrijfwereeld rond vragen van geloof, hoop en liefde.

Ik dank God voor het levenslange proces van groei en ontwikkeling in het geloof dat ik mocht doormaken. Hij is mijn metgezel van jongs af aan. In Hem geloof ik. Op Hem vertrouw ik. Op de mooie en moeilijke momenten bij schrijven van dit boek mocht ik Zijn Geest ervaren. “Hoor een heilig koor van stemmen, staande aan de glazen zee”. Bij dat koor wil ik graag horen en bij dat koor hoop ik eeuwig te zingen.

Mijn doel is met dit boek eventuele gevoelens van beklemming weg te nemen en te wijzen op het centrale thema van de “Openbaring van Johannes”: hoop voor de wereld. In mijn leven is dat ook de rode draad in mijn geloof: van jongs af aan is God mijn hoop (ondanks de momenten van twijfel). Die boodschap, dat geloof hebben mijn ouders mij meegegeven en ik ben hen daar dankbaar voor. Opgegroeid in een gezin dat zich thuis voelde in de Gereformeerde Bond van de Nederlands Hervormde Kerk heb ik op latere leeftijd de breedte van die kerk (voortgezet in de Protestantse Kerk van Nederland) lief gekregen. En door mijn politieke werk binnen het CDA heb ik ook liefde opgevat voor de geloofsbeleving en enkele tradities binnen de Rooms Katholieke kerk. In mijn leven is ook de liefde gegroeid voor de taal van de ikonen (vensters waardoor we naar het Goddelijke kunnen schouwen en een spirituele ontmoeting kunnen ervaren) binnen de Oosters Orthodoxe Kerk. Dit boek is neerslag van mijn levenslange zoek-, groei- en vooral leerproces in het geloof van de God van Abraham, Isaak en Jakob en van Sara, Rebekka, Lea en Rachel.

Door het donker van de nacht zijn wij op weg naar Gods toekomst. De “Openbaring van Johannes” geeft daarvan als het ware een ‘doorkijk’, we kunnen iets van die toekomst ‘horen’ en ‘zien’ in woorden, beelden, getallen, kleuren en liturgie.

Een toekomst zoals die is gedicht in lied 726 vers 1 en 5 uit het Liedboek: Zingen en bidden in huis en kerk:

*Hoor een heilig koor van stemmen,
staande aan de glazen zee,
halleluja, halleluja,
God zij glorie, zingen zij.
Menigten die geen kan tellen,
als de sterren in hun glans,
psalmen zingend, palmen dragend,
in de hemel is een dans.*

*Nu omstraalt hen licht des hemels
en de levensbron ontspringt
waar zij juichen U ter ere
waar hun koor uw glorie zingt.
Vrede is hun deel voor immer,
liefde is hun eeuwig recht,
alle waarheid zal het winnen
en het blinkt van uw gezicht.*

Hoofdstuk 1

Achtergronden

De “Openbaring van Johannes” is geschreven op het eiland Patmos door iemand die vrijwel zeker heeft gewoond in de stad Efeze in Klein-Azië thans deel van de staat Turkije. De openbaringen en de brieven in dit Bijbelboek zijn gericht aan zeven gemeenten in Klein-Azië. Het is daarom goed bij het lezen van dit Bijbelboek enige kennis te hebben over:

- de schrijver en de plaatselijke situatie op Patmos en in de zeven gemeenten van Klein-Azië (1.1)
- de politieke, religieuze en economische situatie alsmede de positie van Joden en Christenen in die tijd (1.2)
- de symboliek achter getallen en kleuren en de symboliek in enkele visioenen van het Oude Testament (1.3)

Daarnaast kan het Bijbelboek op verschillende manier worden gelezen. De invalshoek die wordt gekozen, heeft soms gevolgen voor de interpretatie van de “Openbaring van Johannes” (1.4).

In dit hoofdstuk komen dit soort aspecten aan de orde. Aspecten die een rol spelen tegen de achtergrond waarvan dit Bijbelboek kan en moet worden gelezen. Deze aspecten vormen het achterliggende referentiekader ook wel de ‘context’ genoemd als het geheel van omgevingselementen die een rol spelen bij het begrijpen van dit Bijbelboek (1.5).

Bij het lezen van de “Openbaring van Johannes” moeten we bedenken dat de oorspronkelijke hoorders en lezers in het algemeen behoorden tot het armere deel van het volk. Mensen die vaak buiten de formele economie waren geplaatst. Mensen die om hun geloof werden vervolgd of het niet gemakkelijk hadden in de gemeenschap waarin zij woonden. Voor hen is dit Bijbelboek in het bijzonder geschreven. In een taal die zij konden begrijpen (anders hadden ze er niets aan gehad).

Daarom is het belangrijk bij het lezen van de “Openbaring van Johannes” in onze tijd niet alleen ruimte te geven aan alle (al dan niet wetenschappelijke) verklaringen en uitleggingen, maar vooral ook ruimte te geven aan de ‘verwondering’ (over de boodschap voor de mensen van die tijd) en open te staan voor wat de beelden in de verschillende visioenen toen en nu nog steeds (feitelijk en spiritueel) te zeggen hebben.

1.1 Schrijver, datering en plaatsbepaling (Patmos en zeven gemeenten)

Schrijver

De naam van de schrijver van dit Bijbelboek is vermeld in de naam van het boek zelf: “Openbaring van Jezus Christus aan Johannes” (Openbaring 1:1). De naam Johannes betekent: ‘God is genadig’. Het gaat dus om een openbaring van Jezus zelf, gegeven aan Johannes en met de opdracht aan hem om alles op te schrijven. Door veel uitleggers wordt er van uit gegaan dat hier bedoeld wordt de apostel en evangelist Johannes, de leerling die Jezus lief had. Maar algemeen aanvaard is dit niet. Wetenschappelijk onderzoek heeft inzichten opgeleverd dat het zou kunnen gaan om iemand anders, wellicht een vroegchristelijke profeet. Kennisname van deze inzichten is zeker interessant, maar geeft geen overtuigend bewijs voor het antwoord op de vraag wie de schrijver is geweest.

In dit boek wordt de opvatting gevolgd dat Johannes, de apostel, de schrijver is. Dezelfde schrijver als de schrijver van het evangelie van Johannes (dat werd geschreven aan het einde van de eerste eeuw na Christus).

Gelet op het taalgebruik en de beelden die kunnen worden gerelateerd aan het Oude Testament (met name begrippen als: schepping, wetgeving op de Sinaï, de onderdrukking in en bevrijding uit Egypte en Babel, de dag van het oordeel, het wonen bij God) is de schrijver iemand van Joodse afkomst. Iemand met een grote kennis van de inhoud van het Joodse geloof, de Joodse boeken en de Joodse traditie. Iemand die ook op de hoogte was van de Romeinse overheersing die leidde tot de vernietiging van de tempel en van de stad Jeruzalem. Het Bijbelboek is geschreven in de taal van die tijd te weten het Grieks. De schrijver zal dus ook zeker kennis hebben gehad van de Griekse en de Romeinse cultuur.

In het Oude Testament lezen we de verhalen over God en Zijn volk. En vooral de verhalen over de ontrouw van het volk jegens God. De ontrouw die uiteindelijk heeft geleid tot één van de grootste catastrofes in de geschiedenis van het volk van Israël te weten de Babylonische ballingschap die volgde op de vernietiging van de tempel en die duurde van 586-538 voor Christus. In de profetieën van Jesaja, Jeremia, Ezechiël, Daniël, enz. gaat het vaak over deze ballingschap en de belofte van terugkeer. Johannes maakt nu vrijwel hetzelfde mee. Jeruzalem en de tempel zijn vernield. Joden en Christenen zijn al dan niet vrijwillig gevlucht uit Israël. De Romeinen dwingen de onderdanen mee te doen aan de keizerverering. Wie is en blijft er trouw aan God?

Trouw aan God en verzet tegen de keizerverering tegen de achtergrond van de vernietiging van de tempel te Jeruzalem, zijn thema's die steeds weer terugkomen in de "Openbaring van Johannes".

Johannes 'de Evangelist' was de jongere broer van Jakobus en hij was één van de eerste leerlingen van Johannes de Doper en van Jezus. Johannes werkte met zijn broer als visser in het bedrijf van hun vader.

Johannes werd later – volgens de overlevering is hij na Joodse opstand in de jaren 66-70 na Christus met Maria de moeder van Jezus naar Klein-Azië vertrokken, maar wij weten dat niet zeker en de Bijbel geeft daarover geen informatie – de leider van de gemeenten te Klein-Azië en hij had als woonplaats Efeze. Hij werd als hoogbejaarde leider van de gemeente verbannen naar Patmos (vanuit de Bijbel geen gegevens over de duur van zijn ballingschap maar volgens de overlevering zou het gaan om een periode van 18 maanden) en keerde na zijn vrijlating terug naar Efeze alwaar hij rond het jaar 100 na Christus zou zijn gestorven. Volgens diezelfde overlevering werd hij begraven in Efeze. Johannes zou een leeftijd van ongeveer 120 jaar hebben bereikt.

graf van Johannes in Efeze (1)

De verwoesting van de tempel en van de stad Jeruzalem en de gevolgen daarvan voor de Joden, moeten voor Johannes dramatische beelden en herinneringen zijn. Het was een crisistijd voor het Joodse volk en voor de eerste Christenen. In tijden van crisis gaan mensen zich vaak bezighouden met vragen als: wanneer houdt het op, wanneer komt het einde van de tijd in zicht? Deze vragen zullen in het leven van Johannes op Patmos vast een grote rol hebben gespeeld bij het openstaan voor de openbaring die aan hem werden onthuld.

Johannes ontvangt visioenen en schrijft ze daarna op. Dat kan hij alleen gedaan hebben met woorden en in beelden die hem (en de hoorders en lezers van die tijd) bekend waren. Waren de visioenen te groots of te aangrijpend om te verwoorden, ook dan kon hij niet anders dan gebruik maken van de kennis en de taalmogelijkheden waarover hij beschikte. Dat zal ook de reden zijn dat er vaak teruggegrepen wordt op een taal- en beeldgebruik uit met name het Oude Testament. Zo komen in de "Openbaring van Johannes" talloze citaten/toespelingen voor die hun oorsprong vinden in het Oude Testament. Daarbij zijn de beelden niet altijd in dezelfde bewoordingen weergegeven. En natuurlijk kan het dan interessant zijn jezelf de vraag te stellen waarom Johannes koos voor een iets andere bewoording, maar de vraag is of dat echt belangrijk is. Als je iets in beelden wilt uitdrukken, zal dat de ene keer in andere woorden gebeuren dan op een ander moment.

Maar het is ook denkbaar dat Johannes bij het opschrijven van wat hij zag en hoorde uit zijn geheugen moest putten om de juiste woorden te vinden omdat hij op Patmos vermoedelijk niet beschikte over de Joodse 'boeken'. Soms is het beter niet alles te willen verklaren en bij de beeldvorming ruimte te laten voor de eigen creativiteit en in het bijzonder voor het werk van de Geest.

Probeer bijvoorbeeld maar eens de ervaringen van een bijzondere eredienst op te schrijven en doe dat na een bepaalde periode nog eens, maar dan vanuit de herinnering. Zouden de beschrijvingen precies aan elkaar gelijk zijn? Waarschijnlijk niet.

Johannes kon zich vermoedelijk op Patmos vrij bewegen (hij kon het eiland niet af). Maar het Bijbelboek geeft daarover geen informatie. In het algemeen moesten ballingen dwangarbeid verrichten. Het is echter denkbaar dat hij vanaf het begin of wat later daarvan is vrijgesteld of dat het regime op Patmos veranderde omdat er een keizerwisseling had plaatsgevonden (bijvoorbeeld de komst van keizer Nerva in het jaar 96 na Christus die de Christenen beter gezind was).

Over de duur van het verblijf van Johannes op Patmos geeft de Bijbel geen informatie. Volgens de overlevering – zoals eerder aangegeven – heeft Johannes ongeveer 18 maanden als balling op

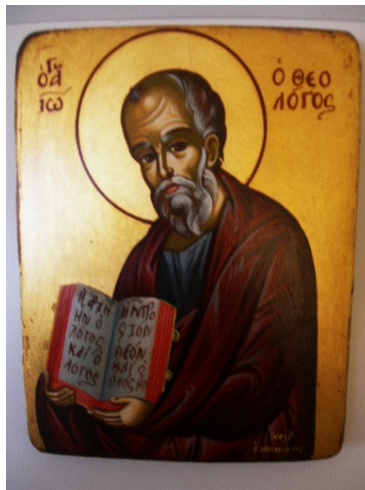
Patmos gewoond (aan het einde van de periode dat Domitianus keizer te Rome was). Johannes zou in een grot zijn verblijf hebben gehad.

De Rooms-Katholieke kerk viert zijn naamdag op 27 december en de Oosters-Orthodoxe kerk op 8 mei. Johannes wordt gezien als de beschermheilige van schrijvers, theologen, uitgevers, boekverkopers, redacteurs, schilders en van vriendschap.

De adelaar staat symbool voor Johannes, 'de Evangelist'.

In de iconografie wordt Johannes veelal aangeduid als Johannes 'de Theoloog'.

Onderstaande afbeelding van een ikoon geeft het beeld van Johannes 'de Theoloog' met een geopend evangelieboek (de opening van het evangelie van Johannes: "in het begin was het Woord"). Links staat de naam: Johannes en rechts staat: theoloog. In de Orthodoxe kerk van het oosten is 'theoloog' een titel die wordt verleend aan iemand die vanuit zijn leven, denken en handelen betrokken is op en deelheeft aan het woord van God. De licht gebogen houding verwijst naar zijn aanwezigheid bij de kruisiging van Jezus.

Johannes 'de theoloog' (2)

Volgens de overlevering heeft Johannes niet zelf geschreven, maar deed dat een secretaris met de naam Prochorus (terug te vinden in het apocriefe boek "Handelingen van Johannes"). De naam Prochorus wordt genoemd in Handelingen 6:5 als één van de zeven wijze mannen die werden gekozen om de apostelen als diaken te ondersteunen.

Johannes en Prochorus worden vaak samen op één ikoon afgebeeld (zie de afbeelding op de volgende pagina van de mozaïek boven de ingang van de 'Johannes Grot' op Patmos en de ikoon opgenomen als afbeelding 38 in hoofdstuk 17).

Johannes en Prochorus (3)

Binnen het Christendom bestaat een stroming die zich noemt het 'esoterisch Christendom'.

Esoterie staat voor geheime kennis die eeuwenlang is doorgegeven aan zogenaamde 'ingewijden'; mensen met een jarenlange scholing. De laatste 20 tot 30 jaar wint esoterie sterk aan populariteit en zijn er veel boeken verschenen over deze manier van kijken, denken en geloven. God en het Godsbesef moeten gezocht worden 'in onszelf'. De geheime traditie/kennis helpt ons om zicht te krijgen op onszelf en de weg naar onszelf te vinden. De 'ingewijdene' verzorgt de verbinding tussen de geestelijke wereld en de mensen die zoeken en willen groeien. In het esoterisch christendom is 'de Christus' los gemaakt van Jezus als Gods Zoon. In Jezus heeft 'de Christus' zich bij Zijn doop belichaamd. Ook de mens moet op zoek zijn of gaan naar de innerlijke Christus (de Christusgeest) in zichzelf.

In het esoterisch Christendom spelen de boeken die in 1945 zijn gevonden bij Nag Hammadi in Egypte en de zogenaamde Dode Zee rollen die in de grotten bij Qumran zijn ontdekt tussen 1947 en 1956 een grote rol.

In de gedachten van het esoterisch Christendom is Johannes, de banneling op Patmos, een 'ingewijde' (Johannes 'de Ingewijde') en de "Openbaring van Johannes" kan alleen goed worden begrepen als je kennis draagt van de eeuwenoude mystieke tradities.

In het Bijbels Christendom staat de drie-enige God centraal en niet de mens en gaat het om het geopenbaard geloof en niet om geheime mystieke kennis. God laat zich kennen in Zijn Woord en in Zijn Zoon. Daarmee bestaat er voor mij een niet of nauwelijks te overbruggen kloof tussen het Bijbels Christendom en het esoterisch Christendom.

Johannes, 'de Evangelist' was een eenvoudige visser die op jonge leeftijd geroepen werd Jezus te volgen. Natuurlijk was hij bekend met het Joodse geloof en de Joodse traditie. Maar droeg hij kennis van de eeuwenoude mystieke geschriften? Vanuit de Bijbel krijgen we daarover geen enkele informatie. Johannes schreef een troostboek vol vertrouwen in de overwinning van God en van het Lam, verlangend naar het rijk van God en met liefde voor de gelovigen in Klein-Azië.

Johannes was op hoge leeftijd toen hij werd verbannen. Hij zal door het leven en door alles wat hij heeft meegemaakt een wijs man zijn geworden. Een wijsheid die mede door zijn verblijf op Patmos tot een grote innerlijke emotionele en geestelijke diepgang zal hebben geleid. Was Johannes daarmee ook een mysticus?

Mystiek begint waar zien en spreken ophouden en waar ervaringen niet meer in woord en beeld te vatten zijn. Mystiek is de weg naar de menselijke ervaring van Gods nabijheid (de beminde) die

tegelijkertijd de weg is naar je eigen diepste werkelijkheid (de ziel). Een mystieke ervaring is een persoonlijke ervaring. Johannes wordt dan ook wel genoemd: Johannes, 'de Mysticus'.

De "Openbaring van Johannes" bevat zeker mystieke aspecten. Maar in dit Bijbelboek staat centraal dat Johannes de openbaring in de vorm van een brief aan de gemeenten van Klein-Azië moet bekend maken aan Gods dienaren. Het is niet alleen voor hem bestemd. Hij is de hoorder en doorgever. De openbaring gegeven aan Johannes kan meer visionair dan mystiek worden genoemd. Johannes ontvangt de openbaring in de vorm van visioenen over (toekomstige) gebeurtenissen in de hemel en in de wereld.

Verskillende deskundigen gaan er van uit dat Johannes bij het schrijven van het boek voorzichtig te werk moest gaan. Je kon in die tijd niet zo maar alles zeggen of opschrijven. Daarom moest hij zich wel bedienen van een soort 'geheimtaal' en van 'verborgen boodschappen' (door bijvoorbeeld gebruik te maken van de getallen symboliek). Deze gedachte spreekt mij niet zo aan. Het gaat in dit Bijbelboek om de onthulling van Gods geheimen in de vorm van visioenen, beelden en profetieën. Het is Jezus die spreekt tot Johannes (en die moet alleen maar schrijven). Dit sluit natuurlijk niet uit dat er in het boek allerlei versluierde toespelingen voorkomen op actuele gebeurtenissen (de Romeinse overheersing, de vernietiging van de tempel en van de stad Jeruzalem, de angst voor de invallen van de Parthen in het oosten van het Romeinse rijk, de vervolging van Christenen). Waren die er niet dan zou het boek ook nauwelijks betekenis hebben gehad voor de lezers en hoorders van die tijd.

De openbaring van Christus aan Johannes bevat boodschappen die wellicht veel verder reiken dan het bevattingsvermogen van Johannes, maar Johannes kon die boodschappen alleen opschrijven in woorden, begrippen en beelden die hem bekend waren. Daarvoor maakte hij met name gebruik van woorden en beelden uit het Oude Testament.

Datering

Over de vraag in welk jaar de "Openbaring van Johannes" is geschreven, zijn de meningen verdeeld.

Sommigen gaan er van uit dat dit Bijbelboek tot stand is gekomen in de tijd dat Nero keizer te Rome was (te weten: de jaren 54-68 na Christus) en wel in het jaar 67 na Christus. Weer anderen dateren het boek in de laatste jaren van het keizerschap van Domitianus (die regeerde van 81-96 na Christus) en dat zou dan zijn in het jaar 95-96 na Christus. Een derde groep is van mening dat het boek is ontstaan ten tijde van keizer Trajanus (98-117 na Christus).

Duidelijk lijkt wel dat het boek gelezen moet worden tegen de achtergrond van de vernietiging van de tempel en van Jeruzalem door de Romeinen (in het jaar 70 na Christus) en de vervolging van Christenen in Klein-Azië. Mensen die Jezus volgden en niet de Romeinse keizers met hun afgodsbeelden in tempels en in de steden.

Van de stad Laodicea is bekend dat een aardbeving in het jaar 60 na Christus de stad volledig heeft verwoest. Maar in de brief aan de gemeente van Laodicea lezen we van een rijke en welvarende stad (Openbaring 3:17). De stad heeft zich na de aardbeving inderdaad volledig hersteld. Dat wijst er op dat dit Bijbelboek pas daarna tot stand is gekomen (en dus niet in de tijd dat Nero keizer was).

In het oude Efeze stond een tempel gewijd aan keizer Domitianus met een zeven meter hoog beeld van de keizer omringd door zeven kandelaars. Als dit de achtergrond is van de beschrijving van Christus in Openbaring 1 (vanaf vers 12), dan lijkt een keuze voor een verbanning door keizer Domitianus voor de hand liggend. Zeker als je daarbij bedenkt dat de opvolger van keizer Domitianus keizer Nerva was (die regeerde van 96-98 na Christus); een keizer die de Christenen gunstig gezind was en volgens de overlevering Johannes liet terugkeren naar Efeze.